

POLITICAL INSTITUTIONS AND SOCIO-POLITICAL PROCESSES

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.2.27

Олексій Кокорєв

*Коледж зв'язку та інформатизації Одеської національної академії
зв'язку ім. О. С. Попова, Україна*

СТАГНАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ЛИТВИ: ПРИЧИНИ, ПРОЯВИ, НАСЛІДКИ

Oleksii Kokoriev

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7391-2498>

*College of Telecommunication and Informatization of Odesa National A.S. Popov Academy
of Telecommunications, Ukraine*

STAGNATION OF ANTI-CORRUPTION POLICY IN LITHUANIA: CAUSES, MANIFESTATIONS, CONSEQUENCES

Corruption is identified as one of the reasons holding back Lithuania's democratic development. It is argued that there is currently stagnation in the process of preventing and combating corruption. Minor positive changes in the anti-corruption political and legal culture of the Lithuanians were noted. Public procurement, public services are identified in the areas where corruption is most prevalent. It is pointed out the prevalence of such forms of corruption as nepotism, cronyism, favoritism. The main areas affected by corruption in Lithuania are the shadow economy, non-transparent public procurement, uncivilized lobbying and others. It is emphasized that despite legal responsibility for corruption, anti-corruption laws in Lithuania are not effectively implemented. It is stated that Lithuania is not yet using the latest anti-corruption tools.

Keywords: Lithuania, EU, corruption, anti-corruption, anti-corruption political and legal culture.

Попри друге десятиліття членства Литви в ЄС, корупція залишається однією з основних причин, котрі сповільнюють демократичний розвиток цієї країни. Цю деструктивну протиправну практику литовці відносять до найгостріших проблем країни (після низьких зарплат, зростання цін та еміграції). Причин увиразненості корупції в Литві чимало: радянська спадщина, нестійкість молодих демократичних інституцій, слабкість антикорупційних цінностей громадян, прогалини в антикорупційному законодавстві, невисока антикорупційна культура (як приватна, так і корпоративна) тощо. За розрахунками Спеціальної служби розслідування Литовської Республіки, щорічна шкода країні від прямої та неявної корупції становить близько 11,4 % ВВП (4,44 млрд євро).

В антикорупції Литви останніми роками очевидна стагнація; результативність антикорупційної протидії сповільнилась. Якщо звернутися до Індексу сприйняття корупції, який визначає Transparency International, то чотири роки поспіль (2015–2018), то Литва незмінно набирала у рейтингу 59 балів (зі 100 можливих); лише 2019 року вона на один бал зміцнила свою антикорупційну стійкість (60 балів; 35-е місце у світі). Названі реальні досягнення є значно «скромніші» за плани влади: в затвердженій у 2015 році Національній антикорупційній програмі визначено: Індекс сприйняття корупції у Литві за 2019 рік має бути не нижчим 65 балів, а згідно з чинною урядовою програмою з протидії корупції за результатами 2020 року цей показник має сягнути 70 балів (цей рейтинг буде відомий у січні 2021 року). Відтак постає питання: чи достатньо робить Литва в площині антикорупції?

З 1997 року функціонує спеціалізований антикорупційний орган – Служба спеціальних розслідувань Литовської Республіки. Це незалежна інституція, яка має широкий мандат в розслідуванні корупційних кейсів. Вона проводить аналітичну антикорупційну розвідку, реалізовує

просвітницько-інформаційні проєкти тощо. Литовське антикорупційне відомство активне в аналізі (найперше, завдяки аналітичному вивченню публічних реєстрів) різноманітних ризиків і загроз ще до того, як будуть вчинені фактичні корупційні дії. З огляду на те, що завдяки аналізу ризиків Служба спеціальних розслідувань є на крок попереду реальної корупції, керівництво державних і приватних структур отримує практичні поради, як запобігти можливим деструктивним практикам. Також Служба спеціальних розслідувань активна в функції антикорупційної соціалізації, організовуючи навчання щодо широкого кола питань корупції та антикорупції¹. На цій платформі розглядається низка питань, які сприяють розумінню молоддю основ широкої проблематики корупції та антикорупції, набутий ними навичок прозорості ведення справ. Також антикорупційні навчальні програми спрямовані на державних службовців.

На замовлення Служби спеціальних розслідувань Центр громадської думки та досліджень ринку «Vilmogus» провів опитування «Карта корупції Литви 2019»². Це моніторингове дослідження проводиться з метою вивчення корупції в Литві та порівняння її практик та обсягів із результатами попередніх років (від 2008 року). Дослідження показало:

– корупція нині розглядається як надзвичайно серйозна проблема 36 % опитаних (у 2018 році – 40 %). Корупція є менш значущою проблемою в оцінках пересічних громадян і державних службовців, однак нею дуже занепокоєні керівники підприємств, бізнесу. На нашу думку, це може свідчити, що деструктивні корупційні практики особливо виражені в формі топ-корупції, однак на побутовому, бюрократичному рівнях корупційні практики в Литві скоротилися;

– 20 % литовців вважають, що корупція за останні п'ять років (2015–2019) зросла, 37 % – не змінилася і 26 % – зменшилася. Опитування 2019 року зафіксувало порівняно найкращі антикорупційні оцінки населення за увесь період моніторингу проблеми корупції в Литві. До прикладу, у 2008 році 77 % опитаних uważали, що корупція зросла, 2011 – 53 %, 2014 – 35 %, 2015 – 42 % і т. д.;

– найпоширенішими проявами корупції литовці назвали «подяку» медикам (29 %), користування службовим автомобілем із приватною метою (29 %), «сприяння» в розв'язанні проблемних питань у державних установах або ж пришвидшення розгляду звернень громадян (27 %). Найбільш корумпованими литовці вважають заклади охорони здоров'я (на це вказали 47 % опитаних), суди (37 %), муніципалітети (30 %).

Частка литовців, готових повідомити про випадок корупції, дещо змінилась на краще, однак результат загалом незадовільний: якщо за результатами опитування підприємців 2007 року 25 % опитаних потенційно були готові повідомити про корупцію, то у 2018 році показник піднявся лише до 31 %. У випадку з пересічними громадянами ситуація навіть погіршилась: 2007 рік – 24 %, 2019 – 22 % опитаних, готових повідомити про корупцію. Щодо групи державних службовців, то питання їх готовності інформувати компетентні органи про корупцію вивчалось у 2014 році й тоді кількість тих, хто висловив готовність надати інформацію, становила 29 %, а у 2018 – вже 52 %³. 61 % опитаних литовців переконані, що корупційні методи ефективні для вирішення їх приватних проблем (у цьому вбачаємо ще сильно увиражений корупційний прагматизм); однак відсоток корупційно-прагматичних громадян має тенденцію до зниження: у 2007 році – 85 %, у 2018 – 63 %. 30 % литовці озвучили готовність за потреби дати хабар, однак лише 3 % вказали, що у 2019 році робили це⁴.

Значну увагу проблемі корупції в Литві приділяє у межах своїх порівняльних моніторингових міжнародний проєкт регулярних опитувань громадської думки «Єврбарометр». Звернемося до двох із них – 2017⁵ і 2019⁶ років.

¹ Візуалізацію просвітницьких антикорупційних заходів див.: <<https://www.skaidrumozenklelis.lt/>>.

² *Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019* (2019). <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>> (2020, січень, 29).

³ *Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019* (2019). <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>> (2020, січень, 29).

⁴ *Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019* (2019). <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>> (2020, січень, 29).

⁵ *Special Eurobarometer 470. Report. Corruption* (2017). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG> (2020, січень, 19).

⁶ *Flash Eurobarometer 482: Businesses' attitudes towards corruption in the EU* (2019). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2248_482_ENG> (2020, лютий, 21).

За результатами опитування 2017 року 93 % опитаних литовців вказали на поширеність корупції в країні. На думку лише 20 % опитаних, рівень корупції за останні роки знизився. Тільки для 52 % опитаних корупція є неприйнятною в поведінці (для порівняння: у Фінляндії – 84 %, а в сусідній Латвії – лише 34 %). Водночас результати опитування засвідчили певні зміни на ціннісному рівні литовців: зменшилась у порівнянні з попередніми опитуваннями кількість тих, для кого прийнятною є «подяка» за надані їм державою послуги. Якщо у більшості країн ЄС основними суб'єктами корупції найчастіше вказують політиків і політичній партії, то у Литві до таких віднесені державні установи: заклади системи охорони здоров'я державної форми власності, дозвільні органи, митна служба, поліція та ін. 87 % литовців вказали на важливість різноманітних неформальних зв'язків для отримання бажаних державних послуг.

Майже $\frac{3}{4}$ підприємців Литви вказали, що вони сприймають корупційні механізми як найпростіший спосіб отримати певні державні послуги¹. Для малого та середнього бізнесу Литви проблемою залишається потреба неформальних платежів задля своєчасного отримання необхідних для ведення бізнесу дозволів. Основною сферою поширення корупції литовські підприємці назвали будівництво; більшість опитаних характеризували як корумпованих чиновників, які видають дозволи на ведення будівництва². Водночас, до прикладу, невелика частка литовських компаній вказала на факти вимагання хабаря у процесі звернення за дозволом на будівництво³. Вочевидь, неефективна державна бюрократія є однією з основних перешкод для ведення бізнесу в Литві⁴.

В усіх країнах ЄС певний відсоток опитаних вказує на те, що ставав жертвою корупції або ж відчував, що від них очікують «подяку», однак такі показники істотно відрізняються. Зокрема в Литві показник становить 20 %, що значно вище за середній по ЄС (для порівняння: у Данії – 1 %) ⁵. Позитивно, що від часу попереднього опитування Євробарометра на тему корупції (2013 р.), зменшилася частка литовців, які вказали на свою причетність до корупційних дій. Також значно зросла кількість респондентів, ознайомих з тим, які дії вважаються корупційними та в який спосіб і кому можна повідомити про них. Це свідчить про певні позитивні зміни на рівні антикорупційної політико-правової культури литовців.

На початку 2020 року оприлюднено результати дослідження Євробарометра 2019 року «Ставлення бізнесу до корупції в ЄС». За уявленням про поширеність корупції, Литва була близькою до середнього рівня в ЄС і посіла 14-е місце. Серед найбільш поширених корупційних практик в Литві названі: надання переваг друзям та/або членам сім'ї в державному секторі (46 %); надання переваги друзям та/або членам сім'ї у бізнесі (36 %); фінансування політичних партій в обмін на майбутні преференції, як-от отримання в перспективі державних контрактів або ж вплив на розробку політики (32 %). Корупція була визнана проблемою Литви 15 % керівників підприємств (у 2015 році – 21 %). З корупцією при веденні бізнесу у 2019 році стикнулося 7 % опитаних литовських підприємців. Це вищий відсоток, аніж у більшості країн ЄС. Аналіз корупційних кейсів у Литві засвідчує: 1) литовський бізнес стикається з вимаганням хабарів частіше, ніж у більшості країн ЄС; 2) підприємці вказують на зниження рівня хабарництва з боку державних інституцій у порівнянні з попередніми роками.

Справедливу конкуренцію в Литві істотно підриває тіньовий сектор економіки. За даними Індексу тіньової економіки країн Балтії у 2018 році тіньова економіка Литви становила 18,7 % (для порівняння: в Естонії – 16,7 %. Латвії – 24,2 %) ⁶. Проблема вбачаємо в тому, що в Литві відсутня позитивна динаміка в напрямку зниження такої деструктивної тенденції: у 2017 році тіньовий сектор

¹ *Flash Eurobarometer 457: Businesses' attitudes towards corruption in the EU* (2017).

<https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2177_457_ENG> (2020, січень, 03).

² *Special investigation service of the Republic of Lithuania. Activity Report 2018* (2019).

<https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/d1_stt_ataskaita2018-eng.pdf> (2020, січень, 21).

³ *Special Eurobarometer 470. Report. Corruption* (2017). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG> (2020, січень, 19).

⁴ Schwab, K. (Ed.) (2018). *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. Geneva: World Economic Forum.

⁵ *Business corruption in Lithuania lowest in 20 years* (2020). <<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1138027/business-corruption-in-lithuania-lowest-in-20-years>> (2020, січень, 30).

⁶ Sauka, A., Putniņš, T. (2019). *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2018*.

<https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2019-05/SSERiga_Shadow_Economy_Index_2018_1.pdf> (2020, січень, 30).

становив 18,2 %, 2016 – 16,5 %, 2015 – 15 %, 2014 – 12,5 %. Ці цифри засвідчують висхідні корупційні процеси в литовській економіці. Заробітна плата «в конвертах» і приховування доходів є основними корупційними практиками в середовищі литовського бізнесу.

Індекс тіньової економіки країн Балтії показує, що з-поміж країн Балтії саме в Литві є найвищий рівень хабарництва, особливо у сфері державних закупівель. Наприклад, за 2018 рік литовські компанії заплатили в середньому 13,8 % від суми контракту для забезпечення собі перемоги в тендері на державні закупівлі. Деструктивна динаміка очевидна: за результатами згаданого індексу 2017 року цей показник становив 10,1 %. Для порівняння: у 2018 році відсоток таких неправомірних виплат у Латвії становив 5,3 %, в Естонії – 2,5 % від суми контракту¹. Наведені дані засвідчують наявність серйозних проблем у сфері ефективних механізмів економічного контролю в Литві, де тіньова економіка підриває справедливу конкуренцію та знижує зацікавленість закордонних інвесторів.

За результатами опитування Євробарометра 2019 року, 37 % опитаних керівників литовських компаній, які беруть участь у державних закупівлях, відзначили, що в останні три роки корупція перешкоджає їм виграти державні тендери². Литовський бізнес озвучує, що корупція є більш поширена в муніципальних закупівлях (67 % респондентів), ніж у державних (50 %)³. Литовський бізнес озвучує претензії щодо відсутності прозорої інформації про державні закупівлі. Також Литві не вистачає прозорості в питанні видачі дозволів на будівництво; інформаційна система державного нагляду «IS Infostatyba» не здатна оцінити всі ризики.

Литва, як і інші країни Балтії та й усього світу, у 2020 році стикнулася з новим викликом запобігання та протидії корупції в умовах стрімкого поширення пандемії *коронавірусної* інфекції COVID-19. Корупційні практики у сфері охорони здоров'я зменшують спроможність реагувати на пандемію та позбавляють належної медичної допомоги багатьох громадян. Закупівля медикаментів та обладнання, розподіл медичних засобів та гуманітарної допомоги у національних системах охорони здоров'я є однією зі сфер з високим рівнем корупції в умовах пандемій. Відтак, зростає значення публічної інформації, відкритих баз даних, на основі яких громадяни можуть дізнатися хто що, в кого і за якою ціною закуповував для протидії пандемії. Відзначимо, що всі країни, зокрема й Балтії, у 2020 році стикнулися з нестачею медичних препаратів та обладнання через коронавірусну інфекцію COVID-19. Ця безпрецедентна ситуація посилює тиск на прозорість державних закупівель.

Особливо уразливим до корупції залишається банківський сектор Литви. Не лише через Естонію та Латвію, але й через Литву, відмивалися значні суми грошей. Литва є надзвичайно уразлива до відмивання грошей через свої банки. Після того, як литовські філії «Swedbank», «DanskeBank» і «Nordea» були запідозрені у причетності до таких протиправних дій, активно конструюються нові механізми запобігання злочинам із корупційною складовою. Литовські банки «Ūkio bankas» (закритий у 2013 р.; тільки наприкінці січня 2020 року було завершено досудове розслідування) та «Snoras» (оголосив банкрутство у 2011 році) були основними банками, через які переводилися кошти російським інвестиційним банком «Трійка Діалог» (мова про глобальну схему відмивання коштів «Troika Laundromat»). Ще у середині 2000-х років, коли Литва вже була членом ЄС, банк «Трійка Діалог» створив близько 75 взаємопов'язаних офшорних компаній, щонайменше 35 із яких мали відкриті рахунки у Литві, зокрема в «Ūkio bankas». Саме згадані процеси, а також рекомендації Ради Європи 2019 року⁴, активізували в Литві кампанію з протидії відмиванню грошей, хоча закон «Про запобігання відмиванню грошей» був прийнятий Литвою ще у 1998 році.

Очевидно, що останнім часом не лише зміцнився контроль держави над фінансовими компаніями, а й посилилася превенція відмивання грошей. Одна з нових тактик Литви у протидії

¹ Sauka, A., Putniņš T. (2019). *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2018*. <https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2019-05/SSERiga_Shadow_Ecnomy_Index_2018_1.pdf> (2020, січень, 30).

² *Flash Eurobarometer 482: Businesses' attitudes towards corruption in the EU* (2019). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2248_482_ENG> (2020, лютий, 21).

³ Markevičienė, E. (2020). *Korupcijos Lietuvoje mažiau, bet tik ne viešuosiuose pirkimuose. Verslo žinio*. <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2020/01/14/korupcijos-lietuvoje-maziau-bet-tik-ne-viesuosiuose-pirkimuose#ixzz6HbXymRiQ>> (2020, лютий, 24).

⁴ *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures. Lithuania. Fifth Round Mutual Evaluation Report* (2018). <<https://rm.coe.int/committee-of-experts-on-the-evaluation-of-anti-money-laundering-measur/16809247ed>> (2020, грудень, 26).

відмиванню грошей полягає в тому, що досудові розслідування починаються, як тільки виникають підозри щодо непрозорого походження доходів. Також у Литві посилюється регулювання криптовалют: оператори криптовалютних обмінників і депозитних коштів зобов'язані реєструватися в Реєстровому центрі. В країні активізувалася фінансова розвідка, зокрема в частині віртуальних валют і в секторі фінансових технологій *FinTech*. Литва доволі активно реагує на появу щораз нових схем відмивання грошей. Отже, на нашу думку, з одного боку, у Литві зміцнився контроль над фінансовими компаніями та їх самоконтроль, однак з іншого – виникають нові небезпеки, пов'язані з появою цифрових валют, віртуалізацією глобальної економічної системи.

На запобігання корупції спрямований й ухвалений у 2018 році Сеймом Литви закон на основі т. зв. «списку Магнітського». Цим законодавчим актом заборонений в'їзд до Литви іноземцям, причетним до корупції, відмивання грошей або порушення прав людини. На момент прийняття цього акту під його дію підпадало 49 громадян Російської Федерації; список осіб розширюється. Відтак Литва стала одною з перших країн світу, яка внесла до свого законодавства обмежувальні зміни щодо іноземних громадян (раніше це зробили США, Канада, Естонія). Внесені новації передбачили п'ятирічну заборону на в'їзд іноземного громадянина на державну територію Литви, якщо є підстави вважати, що він вчинив корупційний злочин, причетний до відмивання грошей і порушень прав людини тощо.

Дані «Центру реєстрів» (<https://www.registrucentras.lt/>) про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) юридичних осіб у Литві є менш прозорими та доступними, ніж в інших пострадянських країнах Балтії. Станом на 10.01.2020 р. планувалося оприлюднити реєстр бенефіціарних власників (контролерів) юридичних осіб, однак станом на кінець березня 2020 року інформація про запуск такого реєстру відсутня. Відзначимо, що така ситуація не є особливістю саме Литви: на початок 2020 року в 17 із 27 держав-членів ЄС був відсутній централізований реєстр бенефіціарів власників компаній, доступний для ознайомлення.

Проблемою Литви залишається те, що бізнес-компанії не бажають інвестувати в системи внутрішнього контролю для запобігання, розслідування та ліквідації корупції у межах своїх організацій¹. Найчастіше, вся внутрішньоорганізаційна антикорупція завершується підписанням заяв про відсутність конфлікту інтересів. Амбівалентність в антикорупційній культурі керівників бізнес-компаній очевидна: за даними аналізу Служби спеціальних розслідувань, 82 % керівників бізнесу хочуть більш жорсткого виконання антикорупційних законів, однак лише 20 % висловлювалися за перевірку антикорупційним органом їх організацій². Очільники литовського бізнесу дуже часто озвучують тези про корумпованість державного сектора, однак синхронно самі ж проявляють корупційний прагматизм і не докладають зусиль, щоб їх компанії не «підживлювали» корупцію своїми пропозиціями.

Високий ризик корупції несе в собі судова влада Литви. Хабарі, нерегулярні виплати досі є частими практиками в обмін на сприятливе рішення суду. Приблизно третина компаній та громадян Литви незадовільно оцінюють незалежність судів і суддів своєї держави³. Окрім цього, кожен десятий суддя Литви вказав, що стикається з неправомірним тиском на нього, щоб вирішити справу бажаним чином⁴. Відтак не дивно, що одним із найбільших успіхів антикорупційної протидії в Литві вважається масштабна операція проти корупції в судовій владі. Служба спеціальних розслідувань отримала докази того, що задля ухвалення «потрібних» рішень суддями низки литовських судових інстанцій отримано неправомірної вигоди на загальну суму 400 тис. євро. У лютому 2019 року було заарештовано 26 осіб, восьмеро з яких – судді, п'ятеро – адвокати; згодом кількість підозрюваних розширилась до 48 осіб. Це була найбільша операція від часу створення у Литві антикорупційної інституції, спрямована на протидію «торгівлі правосуддю». Однак, станом на 01.04.2020 р. по справі все ще відбувалося слідство та покараних за корупцію не було. Вважаємо, що саме від справедливого

¹ Šuliokas, J., Segers, L. (2019). *Is Lithuania doing enough to fight corruption?*

<<https://en.delfi.lt/culture/is-lithuania-doing-enough-to-fight-corruption.d?id=77248197>> (2020, січень, 09).

² *Special investigation service of the Republic of Lithuania. Activity Report 2018* (2019).

<https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/d1_stt_ataskaita2018-eng.pdf> (2020, січень, 21).

³ *EU Justice Scoreboard 2017: justice systems becoming more effective, but challenges remain* (2017).

<file:///D:/Media/Downloads/EU_Justice_Scoreboard_2017_justice_systems_becoming_more_effective_but_challenges_remain.pdf> (2020, січень, 27).

⁴ *Independence, Accountability and Quality of the Judiciary. Performance Indicators 2017 ENCJ Report 2016–2017* (2017). Paris: Co-funded by the Justice Programme of the European Union.

розгляду таких резонансних справ узалежена й антикорупційна культура громадян, і авторитет антикорупційних інститутів, і рівень довіри населення до судової влади.

Значні кроки Литвою зроблені для мінімізації політичної корупції. Зокрема, заборонено фінансування партій, політиків і виборчого процесу юридичними особами; прийнято закон про лобізм; ухвалено кодекс поведінки політиків (із запровадженням санкцій); мінімізовані різноманітні імунітети і т. д. У Литві (як і в Естонії та Латвії) унормовано фінансування політичних партій і виборчих кампаній, встановлено обмеження на суми пожертв і санкції за їх порушення. Політичні партії Литви (як і інших країн Балтії) зобов'язані звітувати про свої фінанси та розкривати імена донорів. 01.01.2020 р. у Литві запроваджено новий¹ режим фінансування політичних партій та виборчих кампаній з огляду виявлені численні прогалини у законодавстві, які спричиняли масштабні зловживання суб'єктів литовської політики, найперше – в частині фінансування політичних партій. Жорсткішими стали санкції за порушення вимог фінансування політичних партій та декларування пожертв. Нові механізми спрямовані на посилення контролю за джерелами та розміром фінансових надходжень, а також за витратами політичних партій.

Зауважимо, що литовське антикорупційне законодавство удосконалюється й у частині інших значущих питань. Наприклад, у 2019 році внесені зміни до антикорупційного закону 2002 року в частині надання захисту особам, які повідомляють про випадки підозри у корупції у своїх організаціях. Також відзначимо, що у 2018 році Литва прийнята до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР); цей процес мотивував активізацію регуляторної та антикорупційної політики. Приєднання до ОЕСР стимулювало нові реформи державних підприємств та додатковий акцент на запобіганні та протидії корупції.

Власне лобіювання є однією з найуразливіших до корупції сфер. Литва залишається єдиною пострадянською державою Балтії, де питання лобізму унормоване, наявний реєстр лобістів (<https://lobistai.lt/lobistai>). Потреба регулювання лобізму в цій країні виникла з огляду на те, що більшість справ, розслідуваних Службою спеціальних розслідувань, були пов'язані саме з діяльністю парламентарів. Протиправні дії полягали, найперше, у незаконному впливі на законотворчість, порушенні порядку фінансування політичних партій². У 2000 році було прийнято Закон Литовської Республіки «Про лобістську діяльність» (набрав чинності у 2001 році). Литовське законодавство прямо заборонило колишнім посадовцям протягом року після закінчення державної служби лобіювати чийсь інтереси. Однак і нині в Литві, попри дію закону, не сформована культура лобістської діяльності, відсутні усталені звички діяти в площині законотворчості виключно через лобіста³. Це доводить, що дуже часто «молоді» демократії, такі як Литва, виконуючи рекомендації для країн-кандидатів на вступ до ЄС, унормовували важливі питання, однак їх практична реалізація з огляду на інституційні та ціннісні причини суперечила прийнятим правовим нормам. Отже, унормування лобізму в Литві не сприяв наразі формуванню системи цивілізованого лобізму. Очевидною є необхідність виведення лобізму за рамки, ширші інституційних, зокрема – ціннісні.

Відзначимо, що в країнах Балтії, зокрема й Литві, сегмент антикорупційних організацій у структурі національних громадянських суспільств загалом не надто розвинений. Однак у Литві нині антикорупційний «третій сектор» є порівняно активним актором антикорупції. Припускаємо, що формуванню такого сегмента громадянського суспільства сприяла всебічна підтримка експрезидента Литовської Республіки Д. Грибаускайте (2009–2019), її часті зустрічі з представниками антикорупційних організацій і загалом непримиренність щодо деструктивних практик. Окрім литовського відділення міжнародної НУО Transparency International (<https://www.transparency.lt/>), функціонує низка національних антикорупційних НУО, зокрема:

– молодіжний антикорупційний рух «Білі рукавички» («Baltosios pirštines»; <https://www.baltosiospirstines.lt/>) діє з 2012 року; запобігає електоральній корупції;

– НУО «Литва без тіні» («Lietuva be šešėlio»; <https://www.beseselio.lt/>) діє від 2013 року; запобігає тіньовій торгівлі. Платформа організації уможливило повідомлення кожним громадянином про факти незаконної торгівлі, найперше – алкогольними та тютюновими виробами, паливом;

¹ Keisis politinių partijų ir kampanijų finansavimo tvarka (2019). *Mokesčių žinių*, 47 (1131).

² Яровой, Т. С. (2017). Европейский лоббизм, як дороговказ для вітчизняних законотворців: досвід Республіки Польща та Литовської республіки. *E-Journal Державне управління: удосконалення та розвиток*, 8. <<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1279>> (2019, грудень, 29).

³ Газізов, М. М. (2015). Європейський досвід лобістської діяльності: уроки для України. *Вісник Національної Академії державного управління при Президенті України*, 4, 60.

– ініціатива «Біла хвиля» («Baltoji banga»; <https://baltojibanga.lt/>), заснована у 2007 році. Об'єднує відповідальний литовський бізнес, який пропагує прозорі ділові практики. Довкола «Білої хвилі» згуртовані близько 60 бізнес-компаній, які домагаються прозорості участі у державних закупівлях, безумовної сплати податків, прозової звітності власників перед працівниками.

Про рівень громадської антикорупції у певній країні свідчить і ефективність розвідувальної журналістики. В Литві найбільше антикорупційний напрямок журналістських розслідувань розвиває Інтернет-портал 15min.lt та LRT (Литовське національне радіо і телебачення). Функціонує Литовський центр розвідувальної журналістики «Стіна» («Siena») (<https://www.siena.lt/>)¹. Водночас, за оцінкою очільниці Литовського центру журналістики Дж. Донаускайте, у Литві ще небагато журналістів, компетентних і незалежних, здатних проводити якісні антикорупційні дослідження².

Наше дослідження дозволило зробити низку висновків. Очевидно, що Литва поступово віддаляється від свого сприйняття на міжнародній арені як країни, якій вигідна корупція, однак різноманітним деструктивним практикам запобігання та протидія є недостатньою. Корупція гальмує поступальний демократичний розвиток Литви, перешкоджає розвитку бізнесу (особливо малого та середнього), стримує іноземних інвесторів. Державні закупівлі, державні послуги є сферами, в яких корупція представлена найчіткіше. Поширеними є такі форми корупції, як непотизм, кронізм, фаворитизм, а основними сферами, ураженими корупцією, залишаються тіньова економіка, ухиляння від сплати податків, непрозорі державні закупівлі, нецивілізований лобізм, зловживання у сферах охорони здоров'я, будівництва та ін.

Попри кримінальну та адміністративну відповідальність за корупцію в державному та приватному секторі, антикорупційні закони у Литві не застосовуються ефективно. Топ-корупція часто залишається безкарною, а судові процеси є затяжними. Безкарність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією підриває довіру до інституту держави і створює сприятливий ґрунт для майбутніх корупційних практик. Відтак очевидними є причини, чому в політико-правовій культурі литовців не узвичаюються розуміння рішуче протидіяти випадкам корупції, а натомість зберігаються елементи корупційного прагматизму.

Хоч антикорупційна інституція Литви виявляє щораз більше корупційних кейсів, розкриває складні корупційні схеми, однак переслідування корупціонерів не видається переконливим. Значній кількості підозрюваних і звинувачених у корупції вдається ухилитися від реального покарання; покарання часто обмежуються незначними штрафами тощо; розміри штрафних санкцій часто неспіввідносні тій шкоді, яка була заподіяна злочинами з корупційною складовою, та й стягнення штрафів часто є проблематичним. Водночас громадяни проявляють невисокий інтерес до долучення в процеси управління державою, зокрема й в частині антикорупції. Більшість реформ, які проводяться в Литві, не супроводжуються широкими консультаціями з громадськістю, зацікавленими сторонами.

Відтак, зроблений антикорупційний поступ Литві необхідно закріплювати та посилювати, щоб створити стійке до корупції середовище. Нинішня стагнація в запобіганні та протидії корупції засвідчує: попри членство в ЄС, Литва ще недостатньо використовує новітні інструменти, дієві для стримування корупції на нинішньому етапі розвитку держави та суспільства, а рівень демократичної антикорупційної культури населення невисокий, відсутній масштабний громадський осуд корупції та корупціонерів.

References:

1. Hazizov, M.M. (2015). Yevropeyskiy dosvid lobistskoi diialnosti: uroky dlia Ukrainy [European experience of lobbying: lessons for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidenti Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine], no. 4, 57-62 [in Ukrainian].
2. Yarovoi, T.S. (2017). Yevropeyskiy lobizm, yak dorohovkaz dlia vitchyznianskykh zakonotvortsiv: dosvid Respubliki Polshcha ta Lytovskoi respubliky [European lobbyism as a guide for domestic lawmakers: the experience of the Republic of Poland and Republic of Lithuania]. *E-Journal Derzhavne upravlinnya: udoskonallyennya ta rozvytok* [Public Administration: Improvement and Development], no. 8. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1279> [in Ukrainian]. (2019, December, 29).

¹ З основними дослідженнями можна довідатися за посиланням <<https://www.siena.lt/tyrimai>>.

² *Lietuvoje tiriamosios žurnalistikos lyderiai – 15min.lt ir LRT (Eksperto komentaras)* (2020).

<<https://www.suvalkietis.lt/2020/02/26/lietuvoje-tiriamosios-zurnalistikos-lyderiai-15min-lt-ir-lrt-eksperto-komentaras/>> (2020, лютий, 28).

3. *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures. Lithuania*. Fifth Round Mutual Evaluation Report (2018). <<https://rm.coe.int/committee-of-experts-on-the-evaluation-of-anti-money-laundering-measur/16809247ed>> (2019, January, 26). [in English].
4. *Business corruption in Lithuania lowest in 20 years* (2020). <<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1138027/business-corruption-in-lithuania-lowest-in-20-years>> (2020, January, 30). [in English].
5. *EU Justice Scoreboard 2017: justice systems becoming more effective, but challenges remain* (2017). <file:///D:/Media/Downloads/EU_Justice_Scoreboard_2017_justice_systems_becoming_more_effective_but_challenges_remain.pdf> (2020, January, 27). [in English].
6. *Flash Eurobarometer 457: Businesses' attitudes towards corruption in the EU* (2017). <https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2177_457_ENG> (2020, January, 03). [in English].
7. *Flash Eurobarometer 482: Businesses' attitudes towards corruption in the EU* (2019). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2248_482_ENG> (2020, February, 21). [in English].
8. *Independence, Accountability and Quality of the Judiciary. Performance Indicators 2017 ENCJ Report 2016–2017* (2017). Paris: Co-funded by the Justice Programme of the European Union [in English].
9. Keisis politinių partijų ir kampanijų finansavimo tvarka (2019). *Mokesčių žinių*, 47 (1131) [in Lithuanian].
10. *Lietuvoje tiriamosios žurnalistikos lyderiai – 15min.lt ir LRT* (Eksperto komentaras) (2020). <<https://www.suvalkietis.lt/2020/02/26/lietuvoje-tiriamosios-zurnalistikos-lyderiai-15min-lt-ir-lrt-eksperto-komentaras/>> (2020, February, 28). [in Lithuanian].
11. *Lietuvos korupcijos žemėlapis 2019* (2019). <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>> (2020, January, 29). [in Lithuanian].
12. Markevičienė, E. (2020). Korupcijos Lietuvoje mažiau, bet tik ne viešuosiuose pirkimuose. *Verslo žinio*. <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2020/01/14/korupcijos-lietuvoje-maziau-bet-tik-ne-viesuosiuose-pirkimuose#ixzz6HbXymRiQ>> (2020, February, 24). [in Lithuanian].
13. Sauka, A., Putniņš, T. (2019). *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2018*. <https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2019-05/SSERiga_Shadow_Ecnomy_Index_2018_1.pdf> [in English].
14. Schwab, K. (ed.) (2018). *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. Geneva: World Economic Forum (2020, January, 30). [in English].
15. *Special Eurobarometer 470*. Report. Corruption (2017). <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG> (2020, January, 19). [in English].
16. *Special investigation service of the Republic of Lithuania*. Activity Report 2018 (2019). <https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/11/d1_stt_ataskaita2018-eng.pdf> (2020, January, 21). [in English].
17. Šuliokas, J., Segers, L. (2019). *Is Lithuania doing enough to fight corruption?* <<https://en.delfi.lt/culture/is-lithuania-doing-enough-to-fight-corruption.d?id=77248197>> (2020, January, 09). [in English].